

Katowice/ 10.02.2021

**Pan dr hab. Marcin Waligura, prof. UJ
Przewodniczący Rady Dyscypliny
Nauk o Zdrowiu UJ
Uniwersytetu Jagiellońskiego
Collegium Medicum w Krakowie**

RECENZJA

rozprawy na stopień doktora w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu, w dyscyplinie nauki o zdrowiu przygotowana na zlecenie Pana Przewodniczącego Rady Dyscypliny Nauk o Zdrowiu UJ Collegium Medicum (nr 780.5100.30.2017)

Autor: mgr Aleksandra Piłat-Kobla

Tytuł: Wiek i stan zdrowia jako potencjalne czynniki wykluczenia kobiet i mężczyzn z rynku pracy

Przedstawiona mi do recenzji praca zawiera 42 strony tekstu zaaranżowanego według następujących rozdziałów: ‘streszczenie’ w języku polskim i angielskim, ‘wykaz publikacji naukowych stanowiących podstawę prezentowanej pracy doktorskiej’, ‘wstęp’, ‘materiał i metody’, ‘wyniki badań’, ‘podsumowanie’, ‘wnioski i rekomendacje’, ‘piśmiennictwo’.

Rozprawa powstała w Katedrze Epidemiologii i Medycyny Zapobiegawczej, Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum a promotorem w przewodzie jest Pani prof. dr hab. Beata Tobiasz-Adamczyk, emerytowany, wieloletni kierownik tej Katedry. Dysertacja została przygotowana w oparciu o cykl trzech publikacji, które dołączono do egzemplarza pracy. We wszystkich wskazanych publikacjach pani mgr Piłat-Kobla jest pierwszym autorem, prace opublikowano w czasopiśmie International Journal of Occupational Medicine and Environmental Health w 2019 i 2020 roku. Sumaryczny Impact Factor dla publikacji z ocenianego cyklu na dzień 09.02.2020 roku wynosi $IF=1,541 \times 3 = 4,623$ ($IF_5=1,723 \times 3 = 5,169$), co stanowi 210 MNiSW. Zgodnie z obowiązującymi w Collegium Medicum rekomendacjami w postępowaniach o nadanie stopnia naukowego doktora – obowiązującymi dla prac doktorskich składanych do Biura Rady Dyscypliny Nauki medyczne UJ po 1.12.2020 r., należy uznać, że kryterium formalne zostało spełnione (Dostęp:

Katedra i Zakład
Epidemiologii

ul. Medyków 18
40-752, Katowice,
epidemiologia2.sum.edu.pl

Kierownik Katedry

Prof. dr hab. med Jan E. Zejda
tel.: (+48 32) 252 37 34
fax: (+48 32) 252 37 34

SEKRETARIAT

tel.: (+48 32) 208 85 36
fax: (+48 32) 252 37 34
epikat@sum.edu.pl

<https://radydyscyplin.cm-uj.krakow.pl/nauki-medyczne/przewody-doktorskie/kryteria/>).

Po zapoznaniu się z treścią pracy przedstawiam Wysokiej Radzie recenzję, w której w odrębnych sekcjach formułuję moją opinię, zwracam uwagę na pewne nieścisłości i drobne aspekty redakcyjne lub techniczne dostrzeżone w recenzowanej pracy.

Uwagi ogólne

Rozprawa dotyczy bardzo ważnego zagadnienia, jakim są uwarunkowania obserwowanego w wielu krajach Europy wykluczania zarówno kobiet, jak i mężczyzn z rynku pracy. Autorka dysertacji skoncentrowała się właściwie na dwóch istotnych czynnikach, tj. na wieku oraz na stanie zdrowia i oceniła ich wpływ na aktywność zawodową. Doktorantka zaznaczyła, że dysertacja powstała w oparciu o wyniki dwóch międzynarodowych projektów, COURAGE oraz PATHWAYS i oświadczyła, że posiada zgodę na wykorzystanie zebranych danych do przygotowania rozprawy. Szkoda, że Pani magister nie zamieściła kserokopii tych dokumentów, tym bardziej że zgodnie z regulaminem obowiązującym w Collegium Medicum UJ obowiązkiem doktoranta jest dostarczenie podpisanych oświadczeń współautorów prac (w przypadku prac z liczbą autorów przekraczającą 5, a tak jest w przypadku 1 i 3 publikacji) wraz z określeniem procentowego udziału pracy własnej doktoranta. Ufam, że to jedynie niedopatrzenie doktorantki, niemniej z obowiązku recenzenta proszę o wyjaśnienie tej kwestii podczas obrony rozprawy.

Na uwagę zasługuje trafność wyboru tematyki bowiem, jak Pani magister słusznie zauważyła, obserwujemy postępujący proces kurczenia się zasobów pracy w wielu krajach europejskich, w tym w Polsce. Doktorantka dobrze uzasadniła wpływ braku zatrudnienia na jakość życia oraz zdrowia, poruszyła problem rosnącego ubóstwa i związanego z nim wykluczenia społecznego powołując się na stosowne piśmiennictwo. Autorka dysertacji wskazała, że największe ryzyko wykluczenia z rynku pracy dotyczy kobiet, a także starszych pracowników (55-64 lat). Podkreśliła wagę czynników związanych z aktualnym stanem zdrowia pracownika podejmującego decyzję o wcześniejszym świadczeniu emerytalnym (np. niepełnosprawność czy wielochorobowość), ale również wskazała na czynniki środowiska pracy (tj. brak równowagi pomiędzy wymaganiami a możliwością kontroli pracy). Ta wiedza zdaniem doktorantki przyczyniła się do wypracowania strategii zachęcających starszych pracowników do pozostawania w aktywności zawodowej w wielu krajach Europy. Uznała za słuszne poznanie zależności pomiędzy wiekiem, zdrowiem a aktywnością zawodową osób dorosłych, co w opinii doktorantki umożliwi wypracowanie podobnej strategii także w naszym kraju. W konsekwencji postawiła pytania o uwarunkowania wcześniejszego odchodzenia z

pracy związane z płcią, stanem zdrowia i jego samooceną, statusem społeczno-demograficznym. Pytanie o podobieństwo przyczyn odchodzenia z rynku pracy w Polsce do sytuacji w innych krajach europejskich było możliwe z uwagi na partycypację Polski w projektach międzynarodowych poświęconych temu zagadnieniu. Zasadniczym celem pracy była ocena czynników wykluczenia kobiet i mężczyzn z rynku pracy w Polsce.

W sekcji 'Materiał' doktorantka odwołuje się do dwóch projektów: Międzynarodowego Wieloośrodkowego Badania nad Procesem Starzenia się w Europie o akronimie COURAGE oraz europejskiego badania nad tworzeniem zdrowych miejsc pracy dla osób chorych przewlekle o akronimie PATHWAYS. Niestety nie znajduję informacji, czy pani magister Piłat-Kobla brała aktywny udział w obydwu badaniach, a jeśli tak to w jakim charakterze? Bardzo proszę o wyjaśnienie tej kwestii podczas obrony rozprawy doktorskiej. Doktorantka szczegółowo opisała te pytania kwestionariusza lub pytania zawarte w pogłębionych wywiadach, które posłużyły do odpowiedzi na pytania badawcze i stały się obiektem złożonego do oceny cyklu publikacji. W odrębnym podrozdziale autorka dysertacji wskazała rodzaj programów statystycznych stosowanych do analizy zebranych danych wraz z przyjętymi kryteriami oceny. I tu muszę przyznać, że ujawniają one dobry warsztat naukowy, który reprezentuje Katedra Epidemiologii CM-UJ.

Pierwsza publikacja powstała w oparciu o wyniki uzyskane w projekcie PATHWAYS. Doktorantka poddała analizie dostępną dokumentację i opinie 13 ekspertów na temat możliwości przywrócenia osób z przewlekłymi chorobami do pracy. W tej pracy autorzy zastosowali analizę SWOT, która dobrze odzwierciedliła słabe i mocne strony istniejących w Polsce regulacji prawnych oraz możliwości wsparcia osób z niepełnosprawnością i przewlekłymi problemami zdrowotnymi na rynku pracy. We wnioskach znajdujemy odpowiedź, iż pomimo rozbudowanego systemu instytucjonalnego wsparcie to jest niewystarczające.

Druga praca dotyczy w zasadzie dwóch wspomnianych już projektów, omówiono w niej wyniki badania przekrojowego COURAGE i uzupełniono je o informacje pozyskane od interesariuszy ankietowanych w trakcie realizacji projektu PATHWAYS. Wyniki zaprezentowano w postaci statystyk opisowych i prostych testów różnic, a także stosownych ilorazów szans powstałych dzięki analizie regresji logistycznej. Doktorantka wraz z zespołem wykazała, że decyzja dotycząca przedwczesnego odejścia na emeryturę jest kombinacją następujących okoliczności: indywidualnych uwarunkowań i przekonań, charakteru wykonywanej pracy oraz systemowych rozwiązań, w tym braku zachęt (np. finansowych) motywujących do utrzymywania aktywności zawodowej.

Ostatnia praca, zgłoszona w cyklu, jest poświęcona zależności pomiędzy stanem zdrowia pracownika a ryzykiem wcześniejszego odejścia z pracy zarobkowej i jest

oparta o wyniki uzyskane w trakcie badania COURAGE. Dotyczy pracowników polskich, fińskich i hiszpańskich; analizę statystyczną wykonano z użyciem programu SPSS Statistics. Wyniki jednoznacznie wskazują, że obecność rozpoznanej choroby przewlekłej lub niskiej samooceny stanu własnego zdrowia pracownika są czynnikami zwiększającymi prawdopodobieństwo wcześniejszego odejścia z rynku pracy. Zaobserwowano także różnice pomiędzy krajami i odmienność z uwagi na płeć pracowników.

Po materiale odnoszącym się do metodologii następuje sekcja ‘Wyniki’, w której znajdujemy syntetyczny opis najważniejszych obserwacji na temat czynników sprzyjających wykluczeniu pracownika z rynku pracy w naszym kraju. Doktorantka pogrupowała je do czterech kategorii, wskazując że większe ryzyko wykluczenia dotyczy:

- osób starszych, kobiet, szczególnie tych pozostających w stałym związku oraz uzyskujących niższe dochody z tytułu pracy

- osób z chorobami przewlekłymi (cukrzyca, choroby serca i nadciśnienie, POChP) oraz z niską samooceną aktualnego stanu zdrowia

- osób zatrudnionych w sektorze publicznym – i tutaj mam pytanie do doktorantki: jak wytłumaczyć stwierdzenie ‘Im większy wymiar czasu pracy, tym mniejsza szansa wycofania z rynku pracy w kierunku wcześniejszej emerytury’ (str.24)

- osób napotykających bariery w związku z orzeczoną niepełnosprawnością, wynikające często ze sprzecznych regulacji prawnych przy samym orzekaniu niepełnosprawności, a także mało efektywnego systemu wsparcia dla aktywizacji zawodowej.

W podsumowaniu, które stanowi jednocześnie obszerną dyskusję poczynionych przez doktorantkę obserwacji, znajdujemy także porównanie danych z Polski z danymi uzyskanymi w Hiszpanii i Finlandii. Autorka wskazuje, że (niezależnie od regionu) to płeć żeńska oraz niska samoocena stanu własnego zdrowia są największymi zagrożeniami dla podjęcia decyzji pracownika o wcześniejszym przejściu na emeryturę. Szkoda także, że doktorantka nie odniosła się w sposób bardziej zdecydowany do ostatnich decyzji związanych z ogłoszeniem obowiązującego od października 2017 roku wieku emerytalnego, który spowodował samowykluczenie wielu pracowników, szczególnie płci żeńskiej, z rynku pracy.

We wnioskach doktorantka odniosła się raz jeszcze do postawionych pytań badawczych, ale także zawarła proponowane przez siebie rekomendacje skierowane do polityków, osób zarządzających zasobami ludzkimi i pracodawców. W mojej opinii ta sekcja wymagałaby większego uporządkowania. Zalecałabym zamieścić na

wstępie zwięzłą, syntetyczną odpowiedź na poszczególne pytania badawcze (jest ich sześć, str. 17) a następnie w odrębnej podsekcji należało sprecyzować rekomendacje ze wskazaniem do kogo są one skierowane. Niektóre treści powielają się z treściami zawartymi w dyskusji i lepiej, żeby tam pozostały.

Uwagi redakcyjne

Praca jest napisana poprawnym językiem, choć nie brak drobnych błędów stylistycznych. Poniżej zamieszczam niektóre z dostrzeżonych potknięć:

-str. 17 jest *‘Cykl publikacji, na który składa się dysertacja...’* lepiej zastąpić *‘Cykl publikacji, który stanowi materiał do dysertacji...’*

- str. 22 jest *‘...została zilustrowana w Rycinie...’* lepiej zastąpić *‘...została zilustrowana na Rycinie...’*

- str. 27 jest *‘Czynnikami zwiększającymi...’* lepiej zastąpić *‘Czynnikami zwiększającym...’*

- str. 32 jest *‘...poprawia jakości życia...’* lepiej zastąpić *‘...poprawia jakość życia....’*

- str. 38 tu brak roku wydania i wydawnictwa w pozycji piśmienniczej nr 42

- str. Podobnie w pozycji piśmiennictwa nr 71

Podsumowanie

Przedstawiona mi do oceny praca dotyczy interesującego z punktu widzenia zdrowia publicznego i polityki społecznej zagadnienia, co znajduje odzwierciedlenie w przytoczonym przeglądzie piśmiennictwa. Cel pracy został osiągnięty, a uzyskane wyniki mogą ułatwić proces decyzyjny w zakresie możliwości ograniczenia zjawiska wykluczania pracowników z rynku pracy, pogłębiającego się ubóstwa i towarzyszącego mu wykluczenia społecznego. Drobne uchybienia wykazane w recenzji nie stanowią poważnych zarzutów, należy je traktować jako życzliwe uwagi jedynie porządkujące przedstawiony do oceny materiał.

Podsumowując, po uwzględnieniu przedstawionych w recenzji argumentów, przedkładam Radzie Wydziału Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum wniosek o dopuszczenie Pani mgr Aleksandry Piłat-Kobla do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Katowice 10.02.2021

prof. dr hab. n med. Małgorzata Kowalska